

Työvoiman maahanmuutto ja globaali etiikka

Paluusta ja rahalahetyksistä kehitysmaahan

ARNO TANNER

Työvoiman kansainvälinen muuttoliike on myönteinen asia, josta on todettu olevan hyötyjä niin globaali-, alue-, valtio- kuin paikallistasollakin. Parhaimmillaan mahdollisimman vapaa työvoiman kansainvälinen muuttoliike vähentää tarpeettoman koulutetun ja kouluttamattoman työvoiman ylitarjontaa lähtömaassa ja paikkaa työvoimatarpeita saapumismaassa. Motivoidun, työmarkkinatarpeiden mukaan valitun työvoimamaahanmuuttajan panoksesta hyötyy niin maahanmuuttaja itse kuin saapumismaakin.

Alan tunnetuimpien taloustieteilijöiden, George J. Borjasin (2000, 315), Subrata Ghatakin (Ghatak & Levine & Price 1996, 182–184) ja Barry R. Chiswickin (Brettell & Hollifield 2000, 61), mukaan maahan vapaaehtoisesti pyrkivien maahanmuuttajien valikoinnilla on selvä myönteinen vaikutus maan talouteen verrattuna kaikkien vapaaehtoisten pyrkijöiden hyväksymiseen. Aggregaattitasolla tällainen työvoimaperäinen maahanmuutto hyödyttää työnantajia, kuluttajia sekä yhteiskunnan kansainvälistä kilpailukykyä, eikä sillä ole juuri käänteistä vaikutusta saapumismaan työpaikkoihin tai palkkoihin (Papademetriou 1998).

Taloushyödyn lisäksi, mikäli sosiaaliset asenteet, kuten pelot ja erilaisuuden ongelmat, voitetaan ja motivoituneen maahanmuuttajan taloushyödyt oivalletaan, on työvoiman maahanmuutolla myönteisiä vaikutuksia saapumismaahan myös sosiaalisesti.

Maahanmuuttajan mahdollisimman hyvä ”asetuminen taloksi”, kotoutuminen saapumismaahan, on maahanmuuttajan ja saapumismaan kanalta ihanteellinen tila. Outi Lepola (2002, 11) kirjoittaa: ”Kotoutuminen on prosessi, jonka kuussa maahanmuuttaja löytää paikkansa uudessa

asuinmaassaan. Onnistunut kotoutuminen johtaa tilanteeseen, jossa maahanmuuttanut henkilö kykenee elämään itsenäisesti ja toimimaan aktiivisesti yhteiskunnassa ilman, että se estää häntä ylläpitämästä omaa kulttuurista identiteettiään”.

Myös väitöstyöni (Tanner 2003) perusteella aktiivinen, täydet kansalaisoikeudet omaava, hyvin työmarkkinoille soveltuva maahanmuuttaja on kotoutuneena saapumismaata rikastava ja vahvistava tekijä, kuten Kanadan ja Uuden-Seelannin kokemukset osoittavat, kun taas Sveitsin edelleen ylläpitämä väliaikaisuuteen perustuva *gastarbeiter*-mentaliteetti, jossa työvoimamaahanmuuttajan ei ole tarkoituksaan integroitua, tuo mukanaan lieveilmiöitä, kuten rasismia, maahanmuuttajatyöttömyyttä ja laitonta siirtolaisuutta.

Mutta loitontaako ihanteellinen kotoutuminen saapumismaahan henkilön lopullisesti hänet usein kalliisti kouluttamasta lähtömaastaan? Aiheuttaako ja kuinka usein tiivis yhteys saapumismaahan sen, että henkilö ei palaakaan pääomineen, ideoineen ja kansainvälisine kontakteineen kotimaataan vaurastuttamaan? Tapahtuuko sittenkään aivokiertoa (brain circulation), etenkin jos lähtömaa heikentyy osittain aivovuodon takia niin, ettei sillä ole tarjota paluuta harkitsevalle minkäänlaista varmuutta vakaasta yhteiskunnasta ja varmasta leivästä? Entä onko takeita edes rahalahetyksien (remittances) jatkumisesta kotimaahan?

Tässä kirjoituksessa tarkastelen ensin, yhdistellen tuoreinta case-tason empiriaa ja viimeksi valmistuneita analyysejä, miten usein kalliisti lähtömaassaan koulutettu työvoimamaahanmuuttaja palaa lähtömaahansa ja, mikäli ei palaa, hyödyttävätkö työvoimamaahanmuuttajan rahalahetykset kuitenkin lähtömaata ja, mikäli hyödyttävät, missä määrin? Lopuksi tarkastelen vielä lyhyesti kan-

sainvälisiä mahdollisuuksia pyrkiä torjumaan kansainvälisen muuttoliikkeen vakavia vaikutuksia lähtömaalle – ja toisaalta yrittää lisätä myönteisiä vaikutuksia.

Paluun vasta-aiheita nykymaailmassa

Vuonna 2003 globaali työvoiman siirtyminen etelästä pohjoiseen, idästä länteen ja kehityismaista teollisuusmaihin kiihtyi. Viime vuosien muuttoliike kehityismaista OECD-alueelle on nimenomaan koulutettujen muuttoliikettä: 88 prosentilla on vähintään toisen asteen koulutus. (Adams 2003, 3; Carrington & Detragiache 1998, 21–23.)

Peter Stalkerin (1994) mukaan Saharan eteläpuolinen Afrikka on menettänyt 30 prosenttia koulutetusta työvoimastaan vuosien 1960 ja 1987 välillä. International Labour Migrationin (IOM) mukaan 27 000 koulutettua afrikkalaista lähti työn perässä länsimaihin vuosien 1960 ja 1975 välillä, ja lähteminen jatkoi nousuaan vuosien 1976 ja 1984 välillä siten, että lähtijöitä oli 40 000. 1990-luvulla lähtijöitä on ollut jo yli 100 000 (Xinhua News Agency, 13.9.2003). Määrä on suuri, kun ajatellaan, miten vähän koulutettuja henkilöitä Afrikassa on. Esimerkiksi Suomen kokoluokkaa (Suomessa lääkäreitä 17 000) olevassa, epidemioiden koettelemassa Sambiassa oli vain 1 200 lääkärinä 1990-luvulla; lähinnä Yhdysvaltoihin ja Kanadaan suuntautuneen aivovuodon jälkeen lääkäreitä on enää 400 (Xinhua News Agency, 2.8.2001).

Lähtökohtaisesti työvoiman muuttoliike Afrikastakin on tietysti myönteistä edellyttäen, ettei työvoima ole infrastruktuurille kriittistä ja että henkilöt hyödyttää myöhemmin lähtömaataan, joko palaamalla kontakteineen, ideoineen ja pääomineen tai pitämällä yllä kontakteja ja rahalähtöjä kotiin jääneille sukulaisilleen.

Esimerkiksi Malawissa nämä kriteerit eivät kuitenkaan täyty. Aids saattaa tappaa puolet Malawin tämänhetkisestä koulutetusta eliitistä, etenkin koulutus- ja terveyspuolelta, vuoteen 2005 mennessä. UNDP:n tuoreen raportin mukaan Malawin keski-ikä on aidsin takia tippunut 36 vuoteen. Terveystietojärjestelmä ei tätä infektiokasvatusta kuitenkaan tule kestäämään, koska suuri osa Malawin sairaanhoitajista on muuttanut Isoon-Britanniaan. (PANA Daily Newswire, 22.9.2003.)

Puolella Malawin sairaanhoitajista on Reidar

Oderthin (2002, 237) mukaan toki jossain vaiheessa tarkoitus palata kotimaahan, mutta mitään suunnitelmia paluusta ei ollut tehty. Epäröinti on ymmärrettävää: Osaltaan aivovuoto on jo heikentänyt Malawin terveydenhoitojärjestelmää siten, että maahan palaamista pohtiva ei voi olla varma kunnollisista työskentelyolosuhteista, kohutuullisesta työmäärästä saati ajallaan tulevasta, riittävästä palkasta.

Samanlaista kehitystä on tavattu ainakin ghanalaisilla lääkäreillä 1980-luvulla sekä sam-bialaisella sairaanhoitohenkilökunnalla ja tansanialaisilla opettajilla vuosituhannen vaihteessa. Kaikki nämä maat ovat sisällissotien, sairauksien ja nälän ympäröimillä alueilla, joissa terveydenhuollolla ja lasten koulutuksella on merkittävä rooli vakaamman tulevaisuuden rakentamisessa.

Afrikan mailla ei ole varaa kehittää esimerkiksi sairaanhoidon työskentelyolosuhteita houkuttelevammiksi, osittain siksi, että jopa 4 miljardia dollaria menee vuodessa pelkästään n. 100 000 Afrikan ulkopuolisen henkilön palkkaamiseen, omien kansalaisten työpanoksen korvaamiseksi (Xinhua News Agency, 13.9.2003).

Huolestuttavat viestit aivovuodon alueellisista epävakauttavista vaikutuksista eivät kuitenkaan rajoitu vain Afrikan alueelle. Esimerkiksi usein Aasian talouden ”jatkovana lupauksena” pidetyiltä Filippiineiltä lähtevää terveydenhoitohenkilökunnan virtaa pidetään vakavana uhkana maalle; suuri osa paikallisista lääkäreistä pitää työntekoa ulkomailla jopa niin houkuttelevana, että suorittavat kotimaassaan lääkärinkoulutusta alempia opintoja, jotta saisivat sairaanhoitajan paikan ulkomailla. (Asia Pulse, 8.8.2003.)

Infrastruktuurille haitallinen aivovuoto ei rajoitu pelkästään koulutus- ja terveydenhoitohenkilökuntaan. Yli 30 prosenttia Pakistanin maataloushallinnon tutkimus- ja asiantuntijaviroista on täyttämättä aivovuodon takia. (Asia Africa Intelligence Wire, 16.2.2002.) Pakistan on maatalousvaltainen maa, ja maatalouden kehityksen pyssäytymisellä on vaikutuksia maan koko kuoppaiselle demokratiakehitykselle. Mikäli maalle elintärkeästä maatalousviennistäkään ei tule enenevästi rupioita, ulkomaanvelka ja korruptiokaan tuskin lähtevät laskuun.

Aivovuoto ei usein muutu aivokierroksi isommissakaan Pakistanin naapurimaissa. Vuonna 2001 monet Bangladeshiin palanneet tiedemiehet eivät ole saaneet kunnollisia työtarjouksia ja ovat lähteneet takaisin alkuperäisiin saapumismaihin-

sa, vailla aikomusta palata toista kertaa. (The Independent, 17.7.2001.)

Vaikka paluumuuttajien potentiaalia on Intiassa pidetty lupaavana, OECD:n mukaan vuonna 2000 koulutettuja lähtijöitä Intiasta oli yli 45 000, mikä oli yli 30-kertainen määrä verrattuna palaajiin, joita oli 1 500 (OECD Observer, 7.5.2002). Indian Business Linen vuonna 2002 tekemän tutkimuksen mukaan Yhdysvalloissa väitöskirjansa tehneiden intialaisten tiedemiesten halukkuus palata Intiaan tipahti 50 prosentista vuonna 1985 noin 20 prosenttiin vuonna 2002 (Business Line, 12.1.2002). Mikäli sama trendi jatkuu, tällaisten kaikkein kyvykkäimpien paluumuuttajien virta siis tyrehtyy seuraavien kymmenen vuoden sisällä.

Myös lähtijöiden paluu Kiinaan on vähäistä. Huolimatta rakettimaisesta taloudellisesta noususta, lisääntyneestä avoimuudesta ja businessmahdollisuuksien moninkertaistumisesta vain 14,1 prosenttia Yhdysvaltoihin maahanmuuttajina tulleista kiinalaisista muutti takaisin Kiinaan vuosien 1978 ja 1999 välillä, eikä paluumuutto ole lisääntynyt viime vuosina (Associated Press Newswires, 16.9.2003). Neljä vuotta Yhdysvalloissa tehdyn väitöskirjansa valmistumisen jälkeen yli 88 prosenttia kiinalaisista tieteen ja tekniikan tohtoreista työskenteli edelleen Yhdysvalloissa (Faini 2003, 11). Vaikka kyse on luonnollisesti hyvin pienestä määrästä koko Kiinan työvoimaa, länsimaihin muuttaneet – työvoiman kyvykkäin ja motivoitunein osa – eivät useimmiten näytä palaavan heidät kouluttanutta lähtömaataan hyödyttämään.

Aivokierto – paluu = aivovuoto

Edellä olevan empirian perusteella on siis rakennettavissa kolme syykategoriaa sille, miksi paluu on epätodennäköistä ja miksi tulee palata keskustelemaan aivovuodosta aivokierron sijaan. Ensinnäkin koulutettujen radikaali maastamuutto saattaa itsessään heikentää Malawin tai Bangladeshin kaltaista kehitysmaata siinä määrin, ettei lähtömaalla ole tarjota koulutetulle palaajalle minäkäänlaisia visioita hyvästä työurasta, eikä edes tyydyttäviä olosuhteita harjoittaa leipätyötä kohtuullisella palkalla. Tällöin radikaali aivovuoto lähtömaata heikentävänä tekijänä saattaa siis itse muuttua työntekijäksi.

Toiseksi, saapumismaan vetotekijät saattavat

pysyä suhteessa voimakkaampina, etenkin jos koutuminen on onnistunut hyvin ja lähisuku on seurannut perässä. Tällöin ei tarvitse edes olla kyse Malawin kaltaisista voimistuvista työntekijöistä: vaikka lähtömaan olot pysyisivätkin suhteellisen vakaina, kuten Intiassa, tai edes samanlaisen epävakaina, kuten Filippiineillä tai Pakistanissa, ei ole erityistä syytä palata maahan. Saapumismaan vetotekijöiden ja työntekijöiden erotus pysyy yksilötasolla jatkuvasti suurempana kuin lähtömaan vastaavien tekijöiden erotus.

Kolmanneksi, vaikka esimerkiksi lähtömaan taloudelliset vetotekijät kasvaisivatkin, ei maan poliittisissa oloissa tapahdu kehitystä, vaikka maasta olisikin lähdetty laillisesti, eikä Geneven vuoden 1951 pakolaissopimuksen mukainen vaino tai sen uhka olisikaan ollut alkuperäisen maastalähdön syynä. Kiina lienee hyvä esimerkki tällaisesta.

Realismi painaa siis enemmän kuin altruismi: V. Kwokin ja H. Lelandin (1982) mukaan koulutetun muuttajan paluu näyttää toteutuvan vain maihin, joissa taloudessa on noususuhdanne tai ilmeinen nousupaine. Jotta paluu tapahtuisi, myönteisiin talousnäkyymiin tulee nykytiedon valossa lisätä myös yksittäisen muuttajan epäonnistuminen saapumismaassaan (Commander & Kangasniemi & Winters 2000, 20; Faini 2003, 13), siteiden puute saapumismaassa (saapumismaan gastarbeiter-mentaliteetti) ja/tai saapumismaan suotuisa yhteiskuntakehitys myös talouden ulkopuolella (esim. Kiinaan ja Pakistaniin ei palata tällaisten syiden takia).

Kuka palaisi Yhdysvalloista, jossa kaikki tuntuu olevan paremmin, hyödyttämään aidsin riuduttamaa Malawia, rutiköyhää ja korruptoitunutta Bangladeshia, totalitaarista Kiinaa, epävakaita Filippiinejä tai kuoppaisella demokratiatielä olevaa Pakistanin diktatuuria huolimatta siitä, että esimerkiksi terveydenhuoltohenkilöstön paluu saattaa olla lähtömaan lyhyen aikavälin selviytymiselle kriittistä (esim. Sambia) tai että lapset joutuvat lopettamaan koulunkäynnin opettajien puutteessa (esim. Tansania)?

Aivokierron sijaan, paluun puuttuessa, näyttää siis usein olevan kyse lähtömaalle vastikkeettomasta aivovuodosta. Michel Beinen, Frederic Docquierin ja Hillel Rapoportin (2003) mukaan aivovuodolla on merkittäviä negatiivisia seurauksia etenkin sellaiselle maalle, jonka koulutetun väen maastamuuttoprosentti on yli 20. Pahimmillaan, jos ajatellaan pientä ja köyhää afrikkalaista

kehityksmaata kuten Malawia, kipeästi tarvittu terveydenhuoltojärjestelmä voi luhistua henkilökunnan radikaalin maastamuuton takia, ja sairas ja nälkäinen maa saattaa ajautua anarkiaan ja konflikteihin; koulutetun työvoiman voimakas maastamuutto kriittiseltä alalta saattaa pahimmillaan aiheuttaa yhteiskunnan perusinfrastruktuurin kaatumisen – ja lopulta kaikkien kynnelle kykenevien maastamuuton pakolaisina.

Vaikka Geneven sopimuksen kaltaista vainoa ei olisikaan, perusinfrastruktuurin heikkeneminen aivovuodon takia muuttuu yhä vahvemiksi työntekijäiksi, samalla kun yhä useammat jo lähteneet pitävät potentiaaliset lähtijät hyvin informoituna saapumismaan vetotekijöistä. Seurauksena voi olla lähtömuuton noidankehä, jossa edellytykset hallitsemattomalle maastamuutolle ovat olemassa.

Koulutettujen rahälähetysten hyödyistä kansantaloudelle

Vaikka paluu jäisikin tapahtumatta, voivat rahälähetykset (remittances) kotiin jääville sukulaisille hyödyttää lähtömaata. Mutta ovatko koulutettujen rahälähetyksetkään säännönmukainen ja kestävä lähtömaan kokonaistaloutta hyödyttävä keino, vähimmillään kalliisti koulutetun työvoiman maastamuuton osittaiseksi kompensoimiseksi ja enimmillään lähtömaan piristysruiskeeksi?

Sinänsä rahälähetykset ovat kooltaan massiivisia. Maailmanpankin mukaan vuonna 2001 kaikkien maahanmuuttajien (pitkä- ja lyhytaikaiset) rahälähetysten kokonaissumma teollisuusmaista oli yli 71 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Määrä on lähes 40 prosenttia enemmän kuin kaikki virallisia teitä kehitysmaihin toimitettu kehitysapu. (Obadina 2003.)

Mutta muuntuvatko nykypäivän rahälähetykset kehityksmaan kokonaistaloutta inspiroivaksi voimaksi Amerikassa, Aasiassa ja Afrikassa? Meksikon ja Yhdysvaltain raja on volyymiltaan yksi suurimmista muuttoliikkeen näyttämöistä maailmassa. Tästä syystä Lindsay Lowelin ja Rodolfo De La Garzan (2000) tarkastelu sukulaisten Yhdysvalloista lähettämien rahälähetysten kohdentumisesta Meksikossa ansaitsee erityishuomion. Vaikka suuren muuttovolyymin takia rahälähetysten kokonaismäärät tämän rajan yli ovat huomattavia, tutkijoiden päätelmät tuovat esiin kolme huolestuttavaa trendiä. Ensinnäkin Meksikon

kaltaisessa kehityksmaassa suuri osa Yhdysvalloista sukulaisilta tulleista rahoista menee terveydenhoitoon ja muuhun yksityiseen kulutukseen, eikä sillä ole merkittävää vaikutusta Meksikon kokonaistalouteen. Lisäksi rahälähetyksillä saattaa olla Meksikon omaa kehitystä passivoiva vaikutus.

Toiseksi, vaikka yksittäiset rahälähetykset Yhdysvalloista Meksikoon suurenevatkin aikaa myöten (osaltaan maahanmuuttajan työmenestyksestä riippuen), sekä lähtäjien määrä että kaikkien rahälähetysten kokonaissumma kuitenkin pienenee. Toisin sanoen yksittäisen henkilön ja perheen todennäköisyys lähettää lähtömaahansa rahaa pienenee jatkuvasti, ja mahdollinen kansantaloutta hyödyttävä kokonaispotti vähenee. Yhden prosentin lisäys Yhdysvalloissa oleskeltuun aikaan vähentää rahälähetysten todennäköisyyttä Meksikoon kahdella prosentilla. Yhdysvaltain kansalaisuuden saaneet lähettävät rahaa edelleen harvemmin kuin pitkään oleskeluluvan varassa olevat. (Lowell ja De La Garza 2000, 18.)

Kolmanneksi, mitä koulutetumpi henkilö on, sitä epätodennäköisempää on rahälähetysten lähettäminen. Jokainen lisävuosi henkilön koulutuksessa vähentää rahälähetysten todennäköisyyttä 7 prosentilla. Rahälähetysten epätodennäköisyys lisääntyy, mikäli henkilö on ottanut mukaan perheensä. (Lowell & De La Garza 2000.)

Epäilyksiä rahälähetysten pitkän aikavälin merkityksestä, lähtömaan kouluttaman inhimillisen pääoman oleellisena korvaajana, on esitetty myös Aasiassa ja Afrikassa. Lähtömuutto Pakistanista on kymmenen viime vuoden aikana lisääntynyt, mutta samalla muuttajien kokonaisrahälähetysmäärä Pakistaniin on kasvun sijasta pienentynyt. Poismuuttajilla ei ole myöskään investointiaikeita maan epävakaa yhteiskunnallisen tilanteen ja epäjohtonmukaisen talouspolitiikan takia. (Pakistan & Gulf Economist, 3.8.2003.)

Afrikassa jopa Egyptin ja Marokon kaltaiset maat ovat olleet riippuvaisia maanmiesten rahälähetyksistä Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta. Nicholas Glytsosin (2002, 19) mukaan Egyptissä monen fyysinen omaisuus toki kasvoi, mutta tuontitavaran hamstraaminen aiheutti takapakkia maan omalle kehitykselle. Myöskään äskettäin Marokkoa tutkinut Mara Leichtmann ei näe rahälähetysten vaikutuksia kovinkaan positiivisina 2000-luvun marokkolaiselle ”aktiivitaloudelle”. Rahälähetynsiä käytetään lähinnä auton ja asunnon ostoon ja enintään kahvilan perustamiseen – useimmiten huonon liike-elämän ymmärtämisen

varassa. (Leichtmann 2002, 19.) Maatalouteen edelleen nojaavan Marokon maaseutu on muutoliikkeen takia liki autioitunut, eikä näin ollen maataloudessa kehitystä ole viime vuosina tapahtunut, niin tekijöiden kuin rahalahetystenkin puutteessa.

Afrikka on toki hyötynyt rahalahetyksistä. Auton, asunnon tai kahvilan ostamisesta on saattanut tulla sekundaarihyötyjäkin, mutta mitä koulutetumpi henkilö on ollut, kuten Sambiasta, Tansaniasta ja Ghanasta lähteneet lääkärit ja opettajat, sitä epätodennäköisempää on, että kotimaahan jääneiden sukulaisten saamat rahalahetykset olisivat likimainkaan yhtä suuria kuin maastamuuttaneiden henkilöiden koulutukseen käytetyt varat (Oyowe 1996, 59–60). Afrikkalainen kehitysmaa näyttää siis ainakin keskipitkällä aikavälillä usein jäävän koulutettua työvoimaa värväävän teollisuusmaan tarpeiden nettomaksajaksi, vaille merkittäviä makrohyötyjä.

Eri maanosien kokemuksista päätellen todennäköisyys, että korkeasti koulutettu, perheensä mukaansa ottava, maassa pitkäaikaisesti oleskeleva – siis juuri sellainen henkilö, jota kehittyneillä maahanmuuttopolitiikoilla länsimaihin halutaan – lähettää rahaa kotimaahan, on pienin, ainakin pitkällä aikavälillä. Vaikka rahalahetyksiä olisikin, eivät makrotason taloushyödyt ole automaattisia. Pikemmin rahat käytetään terveydenhuoltoon ja erilaisiin statussymboleihin. Koska kaikilla kotiin jääneillä ei ole ”rahanlähettäjää”, saattavat elintasoerot kasvaa, etenkin jos rahalahetyksillä ei ole myönteisiä vaikutuksia alueen liike-elämään yleisesti. Jos kehitys on laajaa, se voi lisätä lähtömaan epävakautta.

Vapaaehtoinen muuttoliike vaatii kansainvälistä yhteistyötä

Edellä on esitelty kaksi argumenttikokonaisuutta, jotka molemmat on hyvin perusteltu. Toisaalta kansainvälinen työvoiman muuttoliike on myönteinen asia, eikä muuttoa demokratiasta saa eikä ole syytä rajoittaa. Vapaa kansainvälinen työvoiman muuttoliike on etenkin hyvin integroituvana hyödyllistä edellyttäen, että saapumisaan vastaavalla alalla on työvoimatarpeita, ja toisaalta lähtömaan taakkaa keventävä edellyttäen, että työvoiman ylijäämää lähtömaassa vielä on, eikä maan perusinfrastruktuuri kärsi. Paluukin saattaa tapahtua, taloudeltaan – ja mieluummin myös yh-

teiskunnallisesti – houkuttelevammaksi tulleeeseen lähtömaahan. Vaikkei paluu tapahtuisikaan, rahalahetykset saattavat ainakin aluksi hyödyttää – etenkin perheettömänä tulleen – kotiin jääneitä sukulaisia.

Mutta toisaalta on näyttöä siitä, että paluu lähtömaahan on arvioitua harvinaisempaa ja että rahalahetykset lähtömaahan saattavat koulutetuilla perheellisillä olla vähäisiä, ja vähemmänkin koulutetuilla vuosien varrella merkittävästi vähetä tai loppua kokonaan. Joka tapauksessa rahalahetykset eivät saata hyödyttää lähtömaan makrotaloutta siinä määrin kuin on oletettu. Isoissa, ylijäämäisissä lähtömaissa tämä vähentää kansainvälisen lähtömuuton myöhempiä, välillisiä ja välittömiä hyötyjä. Pienissä kehitysmaissa radikaali kriittisen alan työvoiman maastamuutto ja kontaktien loppuminen saattavat johtaa vakaviin seurauksiin. Joka tapauksessa rahalahetysten määrä jää pienemmäksi kuin lähteneiden koulutukseen pannut varat.

Yhtäältä hallitsematon kansainvälinen osaajien muuttoliike saattaa siis olla lähtömaalle erittäin haitallista ja pahimmillaan tuottaa sekä maansäistä että alueellista epävakautta. Toisaalta eettisesti korkealla tasolla olevan länsimaan tulee villin rekrytoinnin sijaan tuntea ja kantaa vastuunsa myös lähtömaan oloista. Siksi tarvitaan joko enemmän kahdenvälistä yhteistyötä lähtö- ja saapumisaan välillä, suurten maahanmuuttajamaiden yhteisiä aloitteita ja hankkeita tai – mieluiten – riittävin resurssein ja määränemistöpäätösmahdollisuuksin varustettu kansainvälinen elin koordinoimaan globaaleja muuttoliikkeitä.

Esimerkiksi YK:n, ILO:n, WTO:n tai GATT:n alaisuuteen perustettavan – tai kokonaan uuden – organisaation koordinaatioon on kuuluttava vähintään työvoiman muuttoliike, saapumismaiden maahanmuutto- ja integraatiopolitiikan ohjaaminen ja lähtömaan kehityksen kytkeminen muuttoliikekysymyksiin.

Koska kuitenkin tällä hetkellä erilaisten kansallisten intressien yhteensovittaminen näyttää globaalitasolla olevan kovin vaikeaa, ei kansainvälinen, järeäseinen muuttoliike-elin liene aivan lähivuosien asia. Siksi kansainvälisen yhteisön, Suomi mukaan lukien, on odotettava USA:n, Kanadan, Australian ja Saksan kaltaisilta suurilta maahanmuuttomailta eettisesti kestäviä ja toteuttamiskelpoisia yhteisiä aloitteita työvoimamaahanmuuton lähtömaiden aivovuodon haittojen minimoimiseksi ja kehitysmaiden kehityksen suoje-

lemiseksi. On myös huomattava, että mikäli isot maahanmuuttomaat eivät tiedosta tällaisia ongelmia ja tee yhteistyötä ja aloitteet jäävät yksittäisiksi, vaarana on, että maahanmuuttaja muuttaa vain seuraavaan houkuttelevaan saapumismaahan.

Koska perheellisten koulutettujen henkilöiden vahva integraatio länsimaahan voi vähentää paluun ja rahälähetysten todennäköisyyttä, tulisi maahanmuuton suurvaltojen yhdessä omalla esimerkillään rajoittaa lähtömaalle kriittisten maahanmuuttajien, kuten lääkäreiden ja opettajien, voimakasta rekrytointia köyhistä ja pienistä kehitysmaista, esimerkiksi oikein kohdennetulla kehitysavulla ja erityisillä yhteistyöhankkeilla. Tämän lisäksi on kaikkien työvoimaa rekrytoivien maiden jatkuvasti pidettävä tarkasti silmällä kaikkien lähtömaiden taloudellisia, poliittisia ja ihmisoikeusoloja ja kansainvälisessä yhteistyössä vältettävä rohkaisemasta hallitsematonta maastamuuttoa epävakaista maista.

Vaikein kysymys on kuitenkin lähtömaalle tärkeän keskeisten osaajien paluun rohkaiseminen, koska se näyttää olevan ristiriidassa nykyisen op-

timaalisen saapumismaaintegraation korostamisen kanssa: Globaalissa muuttoliikkeen nollasummapelissä optimaalinen saapumismaaintegraatio sotii yhä useammin lähtömaata hyödyttävää paluuta vastaan. Paluu tapahtuu etenkin pieneneen maahan vain, jos talous on paremmalla mallilla, mutta kuinka talous voisi tulla paremmaksi, jos infrastruktuurille keskeiset osaajat ovat vuotavat ulos saapumismaahan integroituen ja siksi yhä harvemmin palaten, kuten Saharan eteläpuolisesta Afrikasta, Pakistanista tai Romaniasta? Myös integroituvien ex-patriaattien paluu Meksikoon, Kiinaan ja Intiaan käy yhä harvinaisemmaksi.

Koska globaali muuttoliike alati lisääntyy, on tästä johtuen seuraavien kysymysten tuleva syvempään tarkasteluun, myös perifeerisessä Suomessa. Milloin tiivis saapumismaaintegraatio on työvoiman lähtömaiden suhteen eettisesti oikein ja milloin ei? Onko mahdollista, että sinänsä myönteinen vapaa kansainvälinen koulutettujen muuttoliike ja siitä parhaimmillaan seuraava ihanteellinen saapumismaaintegraatio tekevätkin epävakaasta kehitysmaasta entistä kurjemman takapajulan – lopullisesti?

TIIVISTELMÄ

Arno Tanner: Työvoiman maahanmuutto ja globaali etiikka. Paluusta ja rahälähetyksistä kehitysmaahan

Työvoiman globaali muuttoliike on myönteinen asia, joka parhaimmillaan toimii venttiilin tavoin, purkaen painetta sieltä, missä resursseja on liikaa, ja siirtäen sinne, missä niistä on pula. Tällaisen muuttoliikkeen taustalla on kuitenkin vielä melko tuntematon, mutta vaikea ristiriita, joka tullee perheellisen, koulutetun väen kansainvälisen muuttoliikkeen lisääntymisen ja onnistuneemman saapumismaaintegraation myötä vahvistumaan. Muuttajan ja saapumismaan kannalta toivottava tiivis integraatio saapumismaahan näyttää usein vähentävän sekä paluuta että rahälähetysten hyötyjä lähtömaalle.

Paluu on epävarmaa paitsi kehitysmaihin myös vahvempiin lähtömaihin. OECD:n mukaan vuonna 2000 koulutettuja lähtijöitä Intiasta oli yli 45 000, mikä oli yli 30-kertainen määrä verrattuna palaajiin, joita oli 1 500. Yhdysvalloissa väitöskirjansa tehneiden intialaisten tiedemiesten halukkuus palata Intiaan tipahhti 50 prosentista vuonna 1985 noin 20 prosenttiin vuonna 2002. Mikäli sama trendi jatkuu, tällaisten kaikkein kyvykkäimpien paluumuuttajien virta tyrehtyy seuraavien kymmenen vuoden sisällä.

Meksikon kaltaisessa kehitysmaassa suuri osa Yhdysvalloista sukulaisilta tulleista rahoista menee terveydenhoitoon ja muuhun yksityiseen kulutukseen, eikä

sillä ole merkittävää vaikutusta Meksikon kokonaistalouteen. Rahälähetyksillä saattaa olla Meksikon omaa kehitystä passivoiva vaikutus. Vaikka yksittäiset rahälähetykset Yhdysvalloista Meksikoon suurenevatkin aikaa myöten (osaltaan maahanmuuttajan työmenestyksestä riippuen), sekä lähettäjien määrä että kaikkien rahälähetysten kokonaissumma kuitenkin pienenee. Yhden prosentin lisäys Yhdysvalloissa oleskeltuun aikaan vähentää rahälähetysten todennäköisyyttä Meksikoon kahdella prosentilla. Yhdysvaltain kansalaisuuden saaneet lähettävät rahaa edelleen harvemmin kuin pitkään oleskeluluvan varassa olevat. Mitä koulutetumpi henkilö on, sitä epätodennäköisempää on rahälähetysten lähettäminen. Jokainen lisävuosi henkilön koulutuksessa vähentää rahälähetysten todennäköisyyttä 7 prosentilla. Rahälähetysten epätodennäköisyyttä lisää, mikäli henkilö on ottanut mukaan perheensä.

Vaikka toteutunut paluu hyödyttääkin monia maita uusien investointien, kontaktien ja yritystoiminnan muodossa ja kaikki rahälähetykset ovat edelleen suurempia kuin kaikki kehitysapu yhteensä, on hyvän integraation ja vähenevien lähtömaahyötyjen dilemmaan paneuduttava tarkemmin. Jo Kiinan ja Intian kaltaisille, työvoiman ylijäämää tuottaville lähtömaille parhaiden aivojen lisääntyvä jääminen ulkomaille ja rahälähetysten ja kontaktien katkaiseminen lähtömaihin aiheuttavat merkittävän hyödynmenetyksen, mutta pienemmälle kehitysmaalle, josta muutto on kiihtyvää jol-

tain infrastruktuurille ja kehitykselle kriittiseltä alalta, saattavat paluun puuttuminen ja rahalähetyksen tyrehtyminen aiheuttaa vakavia ongelmia. Terveystienhuoltoalan ja koulutuksen aivovuoto tuonee mukanaan

akuuttia levottomuutta ja epävarmuutta, kun taas tulevaisuuden aloilta ja tutkimuksesta tapahtuva aivovuoto saattaa tyrehtyttää maan pitkäjänteisemmän kehityksen

KIRJALLISUUS

- ADAMS, RICHARD H.: International Migration, Remittances and the Brain Drain: A Study of 24 Labor-Exporting Countries. Washington: World Bank, 2003
- ASIA AFRICA INTELLIGENCE WIRE. Reuters-tietokanta. 16.2.2002
- ASIA PULSE. Reuters-tietokanta. 8.8.2003
- ASSOCIATED PRESS NEWSWIRES. Reuters-tietokanta. 16.9.2003
- BEINE, MICHEL & DOCQUIER, FREDERIC & RAPOPORT, HILLEL: Brain Drain and LDC's Growth: Winners and Losers. IZA Discussion paper series No. 819. Bonn 2003
- BORJAS, GEORGE J.: Labor Economics. Boston: McGraw Hill, 2000
- BRETTELL, CAROLINE B. & HOLLIFIELD, JAMES F.: Migration Theory – Talking Across Disciplines. New York: Routledge, 2000
- BUSINESS LINE. Reuters-tietokanta. 12.1.2002
- CARRINGTON, WILLIAM J. & DETRAGIACHE, ENRICA: How Big Is the Brain Drain? International Monetary Fund 1998
- COMMANDER, SIMON & KANGASNIEMI, MARI & WINTERS, L. ALAN: The Brain Drain: Curse or Boom? A Survey of the Literature. London: London Business School, 2000
- FAINI, RICCARDO: The brain drain – An unmitigated blessing? Rome: Italian Ministry of the Economy, 2003
- GHATAK, SUBRATA & LEVINE, PAUL & PRICE, S.: Migration Theories And Evidence: An Assessment. Journal of Economic Surveys 10 (1996): 2
- GLYTSOS, NICHOLAS P.: The Role of Migrant Remittances in Development: Evidence from Mediterranean Countries. International Migration (IOM) 40 (2002): 1
- THE INDEPENDENT. Reuters-tietokanta. 17.7.2001
- KWOK, V. & LELAND, H.: An economic model of the brain drain. American Economic Review 72 (1982): 1, 91–100
- LEICHTMANN, MARA: Transforming Brain Drain into Capital Gain – Morocco's Changing Relationship with Migration and Remittances. Brown University 2002
- LEPOLA, OUTI (toim.): Koto-maana Suomi – Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001. Helsinki: Työministeriö, 2002
- LOWELL, B. LINDSAY & DE LA GARZA, RODOLFO O.: The Developmental Role of Remittances in U. S. Latino Communities and In Latin American Countries. Washington: Georgetown University, 2000
- OBADINA, TUNDE: The Brain Drain as a Source of Revenue. <http://allafrica.com/stories/200309180203.html>. 17.9.2003
- ODERTH, REIDAR: Migration and Brain Drain – The Case of Malawi. New York: WCP, 2002
- OECD OBSERVER, 7.5.2002
- OYOWE, AUGUSTINE: Colossal loss of investment for developing countries. The Courier ACP-EU No. 159, September-October 1996, 59–60
- PAKISTAN & GULF ECONOMIST. Reuters-tietokanta. 3.8.2003
- PANA DAILY NEWSWIRE. Reuters-tietokanta. 22.9.2003
- PAPADEMETRIOU, DEMETRIOS: Think Again: Migration. Foreign Policy No. 109, Winter 1997–98. Saatavilla Internet-osoitteesta <http://www.ceip.org>
- STALKER, PETER: The Work of Strangers – A Survey of International Labour Migration. Geneva: ILO, 1994
- TANNER, ARNO: Siirtolaisuus, valtio ja politiikka – Kanadan, Sveitsin ja Uuden-Seelannin työvoiman maahanmuutto ja politiikka 1975–2001. Helsinki: UVI ja Työministeriö, 2003
- XINHUA NEWS AGENCY. Reuters-tietokanta. 2.8.2001 & 13.9.2003.